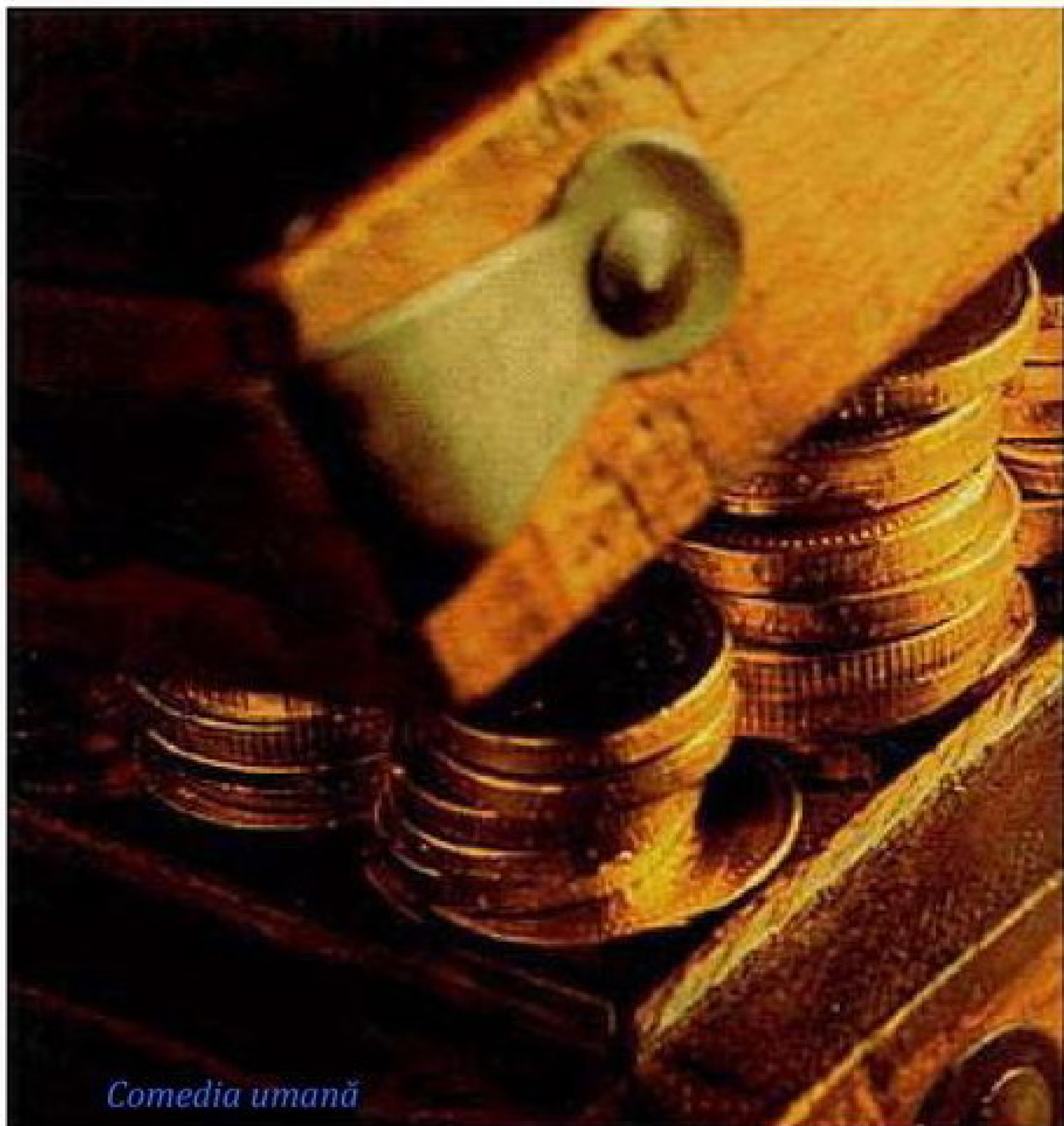
BALZAC

Un om de afaceri

Honoré de BALZAC

Un om de afaceri

În româneşte de *N..N. Condeescu*
Note de *Theodosia Ioachimescu*

Esquisse d'homme d'affaires d'après nature,
1845

Cuprins

UN OM DE AFACERI

Addenda

Domnului Baron James Rothschild,
consul general al Austriei la Paris, bancher.

DE BALZAC.

UN OM DE AFACERI[1]

Loretă[2] este un cuvânt decent născocit pentru a exprima condiţia unei femei sau femeia unei condiţii greu de numit şi pe care Academia Franceză, din pudoare, având în vedere vârsta celor patruzeci de membri ai săi, a neglijat să-l definească.

Când un cuvânt nou răspunde unui fapt social care nu putea fi numit fără a folosi o perifrază, succesul acelui termen este asigurat. De aceea, *loreta* a trecut prin toate clasele sociale, chiar şi în aceea în care nu va intra niciodată o *loretă*.

Termenul n-a fost creat decât în 1840 şi se datorează, fără îndoială, îngrămădirii acelor cuiburi de turturele în jurul bisericii Notre-Dame de Lorette. Aceste lucruri sunt scrise numai pentru etimologişti. Şi aceşti domni n-ar fi atât de stingheriţi dacă scriitorii din evul mediu ar fi avut grijă să descrie amănunţit moravurile, aşa cum facem noi în această epocă de analiză şi descrieri.

Domnişoara Turquet, sau Malaga, pentru că este cunoscută mai ales sub pseudonimul ei, este una dintre primele enoriaşe ale acestei fermecătoare biserici. Fata aceasta veselă şi plină de haz, neavând altă avere în afară de frumuseţea sa, dăruia, în timpul acestei povestiri, deplină fericire unui notar care avea în persoana notăriţei o soţie puţin cam prea habotnică, puţin cam prea ţeapănă,

puţin cam prea rece pentru a-şi putea găsi fericirea la domiciliu.

Deci, într-o seară de carnaval, domnul Cardot ospătase, la domnişoara Turquet, pe Desroches avocatul, pe Bixiou caricaturistul, pe Lousteau foiletonistul, pe Nathan, ale căror nume cunoscute din *Comedia umană* fac inutilă orice încercare de-a le face portretul. Tânărul La Palférine, în ciuda titlului său de conte de obârşie tot atât de veche ca o stâncă – stâncă, vai! fără nicio vână de metal – onorase cu prezenţa sa domiciliul ilegal al notarului.

Dacă este adevărat că în casa unei curtezane nu vii pentru a mânca patriarhalul rasol de vacă, puiul costeliv de la masa conjugală şi salata familială, nu este mai puţin adevărat că nici nu se rostesc cuvinte ipocrite la modă într-un salon mobilat cu burgheze pline de virtute.

Ah! când oare vor deveni atrăgătoare bunele moravuri? Când oare femeile din lumea mare îşi vor arăta ceva mai puţin umerii şi ceva mai mult inima bună sau inteligenţa? Marguerite Turquet, Aspasia[3] Circului Olimpic, este una dintre acele fiinţe sincere şi pline de viaţă cărora li se iartă totul din cauza naivităţii lor când păcătuiesc şi a judecăţii lor când se pocăiesc şi li se spune

— Cum face Cardot, care, deşi notar, este destul de spiritual: „înşală-mă bine!”

Să nu bănuiţi totuşi cine ştie ce grozăvii. Desroches şi Cardot erau băieţi prea cumsecade şi prea de mult timp în meseria lor pentru a nu sta pe picior de egalitate cu Bixiou, Lousteau, Nathan şi tânărul conte. Şi aceşti domni, deoarece făcuseră adesea apel la cei doi funcţionari oficiali, îi cunoşteau prea bine pentru a-i face să se dea în spectacol, cum s-ar spune în stil de curtezană. Conversaţia, parfumată de mirosul celor şapte ţigări, la început capricioasă ca o capră în libertate, se opri asupra strategiei desfăşurate la Paris în nesfârşita bătălie care se dă între creditori şi

debitori. Dar dacă binevoiţi să vă amintiţi de viaţa şi antecedentele comesenilor, cu greu aţi fi găsit la Paris oameni mai pricepuţi în această materie: unii dintre ei profesionişti străluciţi, ceilalţi artişti păreau nişte judecători glumind cu împricinaţii. Cauza întorsăturii pe care o lua conversaţia era o serie de desene reprezentând scene din Clichy[4] făcute de Bixiou. Era miezul nopţii. Aceste personaje, împărţite în grupuri în salon, în jurul mesei şi în faţa focului, se ocupau cu acele caricaturizări care nu numai că nu sunt înţelese şi posibile decât la Paris, dar, mai mult chiar, nu se fac şi nu pot fi înţelese decât în zona cuprinsă între cartierul Montmartre şi strada de la Chaussée-d'Antin, de la înălţimile străzii Navarin până la linia bulevardelor.

În zece minute, au fost trecute în revistă cugetările adânci, marea şi mica morală, toate glumele deocheate asupra acestui subiect, care mai fuseseră epuizate cam pe la 1500 de Rabelais. Nu e uşor să renunţi la acest foc de artificii încheiat prin această ultimă salvă trasă de Malaga:

— Toate acestea sunt spre folosul cizmarilor, spuse ea. Am renunţat la o modistă care-mi stricase două pălării. A venit furioasă de douăzeci şi şapte de ori ca să-mi ceară douăzeci de franci. Ea nu ştia că n-avem niciodată douăzeci de franci. Poţi avea o mie de franci sau poţi trimite la notar după cinci sute de franci, dar douăzeci de franci n-am avut în viaţa mea. Bucătăreasa sau camerista mea au poate, împreună, douăzeci de franci. Eu n-am decât credit şi l-aş pierde împrumutând de la cineva douăzeci de franci. Dacă aş cere douăzeci de franci, nimic nu m-ar mai deosebi de confraţii mei care se plimbă pe bulevard.

— Ai plătit modista? întrebă La Palférine.

— Ei aş! eşti prost? îi răspunse ea făcând cu ochiul: azi-dimineaţă a venit pentru a douăzeci şi şaptea oară, iată de ce v-am povestit toate astea.

— Cum ai reuşit? întrebă Desroches.

— Mi-a fost milă de ea şi… i-am comandat pălărioara pe care, până la urmă, am născocit-o eu, ca să ies din modelele obişnuite. Dacă reuşeşte s-o facă, domnişoara Amanda nu-mi va mai cere nimic, viitorul ei este asigurat.

— Lucrul cel mai însemnat pe care l-am văzut în acest soi de luptă, spuse domnul Desroches, zugrăveşte, după părerea mea, Parisul, pentru oamenii care-l studiază, mult mai bine decât toate tablourile în care se zugrăveşte întotdeauna un Paris ciudat. Vă credeţi foarte tari dumneavoastră, spuse el privindu-l pe Nathan şi Lousteau, pe Bixiou şi pe La Palférine; însă suveran, în această privinţă, este un oarecare conte, ocupat acum să se căpătuiască, şi care, la vremea lui, a fost socotit drept cel mai destoinic, mai dibaci, mai şiret, mai priceput, mai cutezător, mai subtil, mai hotărât şi mai prevăzător dintre toţi piraţii cu mănuşi, cu cabrioletă şi cu purtări alese care au navigat, navighează şi vor naviga pe apele vijelioase ale Parisului. Fiind lipsit de scrupule, politica sa particulară a fost condusă după principiile care conduc politica guvernului englez. Până la căsătoria lui, viaţa sa a fost o neîntreruptă luptă, ca aceea a lui… Lousteau, spuse el. Eram şi sunt şi azi avocatul lui.

— Şi prima literă a numelui său este Maxime de Trailles, spuse La Palférine.

— De altfel a plătit totul, n-a păgubit pe nimeni, continuă Desroches; dar, aşa cum spunea adineauri prietenul nostru Bixiou, să plăteşti în martie ceea ce nu vrei să plăteşti decât în octombrie este un atentat la libertatea individuală. În virtutea unui articol din codul său, Maxime considera drept escrocherie şiretlicul folosit de unul dintre creditorii săi pentru a i se plăti numaidecât. Încă de mult înţelesese el ce înseamnă poliţa cu toate urmările ei imediate şi îndepărtate. Un tânăr, la mine acasă, şi în faţa lui, numea poliţa *puntea*

măgarului! „Nu, spuse el, este *puntea suspinelor*[5], de unde nu te mai întorci.” Prin urmare, cunoştinţele sale în materie de jurisprudenţă comercială erau atât de întinse, încât un avocat n-ar fi avut ce să-l mai înveţe. Ştiţi că pe vremea aceea nu poseda nimic: trăsura, caii erau închiriate; locuia la valetul său, pentru care, se spune, va rămâne întotdeauna un om mare, chiar şi după căsătoria pe care vrea s-o facă! Fiind membru în trei cluburi, mânea acolo când nu avea nicio invitaţie în oraş. În general, uza prea puţin de domiciliul său…

— Mie mi-a spus, exclamă La Palférine întrerupându-l pe Desroches: „Singura mea îngâmfare este pretenţia să locuiesc în strada Pigalle”.

— Iată dar pe unul dintre combatanţi, continuă Desroches, acum să-l vedem pe celălalt. Aţi auzit, mai mult sau mai puţin, vorbindu-se de un oarecare Claparon[6].

— Avea părul aşa! strigă Bixiou ciufulindu-se.

Şi, înzestrat cu talentul de a imita oamenii, care la Chopin, pianistul, este atât de dezvoltat, prezentă imediat personajul cu o înspăimântătoare autenticitate.

— Uite aşa îşi roteşte capul când vorbeşte. A fost voiajor comercial, a trecut prin toate meseriile…

— Ei bine, e făcut pentru a călători, pentru că, în momentul de faţă, este în drum spre America, spuse Desroches. Nu mai are nicio şansă decât acolo, căci va fi, probabil, condamnat în lipsă în sesiunea viitoare pentru faliment fraudulos.

— Un om în mare! strigă Malaga.

— Acest Claparon, spuse mai departe Desroches, a fost, timp de şase-şapte ani, paravanul, omul de paie, ţapul ispăşitor a doi prieteni ai noştri, du Tillet şi Nucingen; dar, în 1829, rolul său ajunse atât de cunoscut, încât…

— Prietenii noştri l-au părăsit, adăugă Bixiou.

— În sfârşit, l-am lăsat pradă destinului său, continuă Desroches, şi a căzut în mocirlă. În 1833 se asociase cu un oarecare Cérizet ca să facă afaceri…

— Cum! acela care, cu ocazia întreprinderilor în comandită, a făcut una… aşa de bine ticluită, încât secţia a şasea l-a pocnit cu doi ani închisoare? întrebă Malaga.

— Chiar el, răspunse Desroches. În timpul Restauraţiei[7], meseria acestui Cérizet consta, din 1823 până în 1827, în a semna cu îndrăzneală articole urmărite cu înverşunare de procuror şi în a fi băgat la închisoare. Pe atunci, deveneai foarte uşor celebru. Partidul liberal îl numi pe campionul său departamental *curajosul Cérizet.* Acest zel fu răsplătit în 1828 prin *interesul general.* Interesul general era un fel de cunună civică acordată de ziare. Cérizet vru să sconteze interesul general; veni la Paris unde, sub patronajul bancherilor de stânga, debută într-o agenţie de afaceri combinată cu operaţiuni bancare, cu sume împrumutate de un om care se exilase singur, un jucător prea şmecher ale cărui capitaluri s-au scufundat, în 1830, împreună cu corabia statului…

— Ei, e acela pe care l-am poreclit *Metoda cărţilor!* strigă Bixiou.

— Nu-l bârfiţi pe bietul băiat, strigă Malaga. D'Estourny era foarte cumsecade.

— Vă daţi seama ce rol trebuia să joace în 1830 un om ruinat care se numea, politiceşte vorbind, curajosul Cérizet! Fu trimis într-o preafrumoasă subprefectură, continuă Desroches. Din nenorocire pentru Cérizet, guvernul nu are tot atâta naivitate câtă au partidele politice care, în timpul luptei parlamentare, transformă totul în proiectile. După trei luni de funcţionare, Cérizet fu obligat să-şi dea demisia. Nu-i trecuse oare prin cap că ar fi trebuit să devină popular? Cum nu făcuse încă nimic ca să piardă titlul său de nobleţe (curajosul Cérizet!), guvernul îi propuse, ca despăgubire, direcţia unui

ziar de opoziţie, care ar fi fost guvernamental *in petto*[8]. Astfel însuşi guvernul a schimbat în rău acest frumos caracter, căci Cérizet, simţind prea bine, la direcţia sa, că i se cam tăia craca de sub picioare, se azvârli în această frumoasă comandită de unde nenorocitul s-a ales ou doi ani închisoare, cum ai spus adineauri, acolo unde alţii mai şmecheri s-au ales cu popularitatea.

— Îi cunoaştem noi pe cei mai şmecheri, spuse Bixiou; să nu-l vorbim de rău pe sărmanul băiat, a căzut în laţ. Couture să se lase buzunărit, cine ar fi crezut vreodată?

— De altfel Cérizet este un ticălos pe care l-au înrăit nenorocirile provocate de un desfrâu vulgar, spuse Desroches. Să ne întoarcem la duelul promis. Deci, niciodată doi afacerişti de un soi mai rău, cu moravuri mai urâte, cu înfăţişare mai vulgară nu s-au asociat să facă vreun comerţ mai murdar. Drept capital se bizuiau pe acel fel de argou pe care îl dobândeşti cunoscând Parisul, pe îndrăzneala pe care ţi-o dă mizeria, pe viclenia pe care ţi-o dă obişnuinţa de a învârti afaceri, pe ştiinţa pe care ţi-o dă cunoaşterea averilor pariziene, a originii lor, a rudeniilor, a legăturilor şi a valorilor reale ale fiecăruia. Asociaţia aceasta între doi pişicheri, iertaţi-mi expresia, singura care poate, în argoul bursei, să vi-i definească a durat puţin. Se bătură pentru fiecare stârv, ca doi câini hămesiţi. Totuşi, primele speculaţii ale firmei Cérizet şi Claparon au fost destul de bine ticluite. Aceste două puşlamale au luat contact cu diferiţi cămătari, ca Barbet, Chaboisseau, Samanon şi alţii, de la care au cumpărat poliţe greu de valorificat. Agenţia Claparon îşi avea pe atunci birourile în nişte încăperi strâmte la mezanin, în strada Chabannais, compus din cinci camere şi a cărui chirie nu trecea de şapte sute de franci. Cei doi asociaţi dormeau în câte o cămăruţă, amândouă fiind, din prudenţă, atât de bine încuiate, încât secretarul meu n-a putut niciodată pătrunde în ele.

Birourile cuprindeau o anticameră, un salon şi un cabinet şi aveau un mobilier care n-ar fi fost evaluat nici măcar la trei sute de franci de către preţuitorii oficiali. Cunoaşteţi destul de bine Parisul ca să vă închipuiţi înfăţişarea celor două încăperi oficiale: scaune mohorâte din împletitură de păr de cal, o masă cu postav verde, o pendulă de duzină între două sfeşnice de cristal, nefolosite şi, în faţa unei oglinzi cu rama aurită, pe un cămin în care tăciunii erau, cum spunea secretarul meu, în vârstă de două ierni. Cât despre cabinet, puteţi bănui cum arăta: mai mult dosare decât afaceri, o cartotecă obişnuită pentru fiecare asociat, dulapul cilindric de ţinut acte, gol ca şi casa de bani, câte două fotolii de fiecare parte a căminului în care ardeau cărbuni. Pe podea era întins un covor de ocazie, ca şi poliţele. În sfârşit, se vedea acel inventar de mahon care se vinde de birourile noastre cam de vreo cincizeci de ani, din succesor în succesor. Cunoaşteţi acum pe cei doi protivnici. Dar, în primele trei luni ale asociaţiei lor, care se sfârşi cu bătaie după şapte luni, Cérizet şi Claparon cumpărară poliţe semnate de Maxime (pentru că de Maxime este vorba), în valoare de două mii de franci la care se adăugau două dosare (cheltuieli de judecată, apel, sentinţă judecătorească, sechestru, recurs), pe scurt o creanţă de trei mii două sute de franci şi câteva centime pe care au pus mâna cu cinci sute de franci printr-un transfer sub semnătură privată, cu procură specială pentru a pune în urmărire evitând spezele… În timpul acela, Maxime, în plină maturitate, avu una dintre acele toane specifice bărbaţilor de cincizeci de ani…

— Antonia! exclamă La Palférine; Antonia, aceea care a făcut avere datorită unei scrisori prin care îi ceream să-mi înapoieze o perie de dinţi[9]!

— Numele ei adevărat este Chocardelle, spuse Malaga, plictisită de acel nume pretenţios.

— Aşa e, spuse Desroches.

— Maxime n-a făcut decât greşeala asta în toată viaţa lui. Dar, ce vreţi, viciul nu e desăvârşit, spuse Bixiou.

— Maxime nu ştia pe atunci ce viaţă poţi să duci cu o fetişcană de optsprezece ani care vrea să se zvârle cu capul în jos din mansarda ei onorabilă ca să cadă drept într-o luxoasa trăsură, continuă Desroches, dar oamenii de stat trebuie să ştie orice. În timpul acela, de Marsay tocmai începuse să-şi vâre prietenul, prietenul nostru, în marea comedie a politicii. Maxime, mare cuceritor, nu cunoscuse până atunci decât aristocrate şi, la cincizeci de ani, avea şi el dreptul să muşte dintr-un fruct, ca să spunem aşa, sălbatic, ca un vânător care poposeşte pe ogorul unui ţăran la umbra unui măr. Contele dibui pentru domnişoara Chocardelle un cabinet de lectură destul de elegant, o adevărată ocazie, cum se întâmplă întotdeauna.

— Aş! n-a stat acolo nici şase luni, spuse Nathan, era prea frumoasă ca să ţină un cabinet de lectură.

— Poate eşti tatăl copilului ei? îl întrebă curtezana pe Nathan.

— Într-o dimineaţă, spuse mai departe Desroches, Cérizet, care, de când cumpărase creanţa asupra lui Maxime, ajunsese încetul cu încetul să aibă o înfăţişare de prim-secretar de portărel, fu introdus, după şapte încercări zadarnice, la conte. Suzon, bătrânul valet, deşi este cucernic, crezuse până la urmă că Cérizet era un solicitator care venise să-i ofere lui Maxime o mie de scuzi ca să obţină pentru o femeie tânără un debit de hârtie timbrată. Suzon, neavând nicio umbră de bănuială cu privire la această secătură, adevărat ştrengar parizian care devenise prevăzător în urma condamnărilor pronunţate de poliţia corecţională, îşi îndemnă stăpânul să-l primească. Vă puteţi oare închipui pe acest om de afaceri, cu privirea tulbure, cu părul rar, cu fruntea pleşuvă,

cu o redingotă neagră şi severă, cu cizmele pline de noroi…

— Ce mai portret al *Creanţei*! exclamă Lousteau.

— …în faţa contelui, continuă Desroches (portretul *Datoriei* obraznice), în halat de flanelă albastră, în papuci brodaţi de vreo marchiză, cu pantaloni de stofă albă, purtând peste părul vopsit în negru o superbă tichie, lăsând să se vadă o cămaşă de o albeaţă strălucitoare şi jucându-se distrat cu ciucurii cordonului?

— E un tablou de caracter, spuse Nathan, pentru cine cunoaşte salonaşul de aşteptare în care mănâncă Maxime, plin de tablouri de mare valoare, tapetat cu mătase, unde cald pe un covor de Smirna admirând etajerele pline de curiozităţi, rarităţi pe care le-ar dori şi un rege de Saxa.

— Asta-i scena, spuse Desroches. După aceste cuvinte, povestitorul obţinu cea mai adâncă linişte.

— Domnule conte, spuse Cérizet, viu din partea unui domn Charles Claparon, fost bancher.

— Aha! şi ce vrea cu mine nenorocitul?…

— Dar a devenit creditorul dumneavoastră pentru suma de trei mii două sute de franci şi şaptezeci şi cinci de centime, capital, dobândă şi cheltuieli…

— Creanţa lui Coutelier, spuse Maxime, care-şi cunoştea afacerile cum cunoaşte un cârmaci ţărmul.

— Da, domnule conte, răspunse Cérizet înclinându-se. Am venit să vă întreb care sunt intenţiile dumneavoastră?

— Voi plăti această creanţă atunci când voi avea chef, răspunse Maxime sunându-l pe Suzon. Claparon e cam îndrăzneţ dacă a cumpărat o creanţă asupra mea fără să mă întrebe. Mie îmi pare rău pentru el care, atâta timp, s-a purtat aşa de bine ca om de paie al prietenilor mei. Chiar spuneam despre el: „Zău, trebuie să fii neghiob ca

să slujeşti, cu o leafă atât de mică şi o credinţă atât de mare, nişte oameni care se îndoapă cu milioane”. Ei bine, acum îmi dă o dovadă de prostia lui… Da, oamenii îşi merită soarta! Porţi o coroană sau o ghiulea la picior, eşti milionar sau portar, aşa e drept. Ce vrei, dragul meu, eu nu sunt rege, ţin la principiile mele. Sunt fără milă faţă de cei care mă bagă la cheltuieli sau care nu-şi cunosc meseria lor de creditori.

— Suzon, adu-mi ceaiul!… Îl vezi pe domnul? spuse el valetului. Ei bine, te-a păcălit, dragul meu, domnul este un creditor, ar fi trebuit să-l recunoşti după cizme. Nici prietenii mei, nici oamenii indiferenţi, care au nevoie de mine, nici duşmanii mei nu vin la mine pe jos. Dragă domnule Cérizet, cred că înţelegi. Nu-ţi vei mai şterge altă dată cizmele pe covorul meu, spuse el privind noroiul uscat care albea tălpile adversarului său. Transmite condoleanţele mele blegului aceluia de Claparon, căci am să arunc afacerea asta într-un fund de sertar.

Toate acestea erau spuse pe un ton binevoitor, de s-ar fi tăvălit de râs orice respectabil burghez.

— Vă înşelaţi, domnule conte, răspunse Cérizet cu un ton fără replică, vom fi despăgubiţi integral şi într-un mod care ar putea să vă contrarieze. De aceea veneam la dumneavoastră prieteneşte, cum se cuvine între oameni bine crescuţi…

— Aha! aşa o iei? spuse Maxime înfuriat de această ultimă îndrăzneală a lui Cérizet.

În această obrăznicie se găsea ceva din spiritul lui Talleyrand[10], dacă aţi prins contrastul celor două costume şi celor doi bărbaţi. Maxime încruntă sprâncenele şi îl fixă pe Cérizet cu privirea, iar acesta nu numai că susţinu această trombă de furie stăpânită, dar chiar răspunse cu acea răutate îngheţată împroşcată de ochii nemişcaţi ai unei pisici.

— Ei bine, domnule, poţi să pleci…

— Ei bine, adio, domnule conte. Înainte de a se împlini şase luni vom fi chit.

— Dacă reuşiţi să-mi furaţi suma la care se ridică creanţa dumneavoastră, care e legitimă, o recunosc, vă voi rămâne îndatorat, răspunse Maxime, pentru că m-aţi învăţat să-mi iau şi alte câteva măsuri de precauţie în afară de cele pe care le cunosc… Sluga dumitale.

— Domnule cânte, spuse Cérizet, eu sunt sluga dumneavoastră.

Totul s-a petrecut clar, cu multă vigoare şi sinceritate din amândouă părţile. Doi tigri care se măsoară înainte de a se bate în faţa prăzii n-ar fi nici mai măreţi, nici mai vicleni decât au fost aceşti oameni la fel de şireţi amândoi, unul de o eleganţă plină de aroganţă, celălalt acoperit de noroi.

— Pe care dintre ei puneţi rămăşag? întrebă Desroches, uimit să-şi vadă auditoriul atât de captivat.

— Grozavă întâmplare! spuse Malaga. Ah! te rog, dragul meu, spune mai departe; mi se strânge inima.

— Între doi rivali de forţa aceasta nu se poate ivi nimic de rând, spuse La Palférine.

— La naiba! pun rămăşag pe nota de plată a tâmplarului meu care mă tot pisează că haimanaua asta l-a înfundat pe Maxime! exclamă Malaga.

— Eu pariez pentru Maxime, spuse Cardot, niciodată n-a fost luat pe nepregătite.

Desroches făcu o pauză şi dădu pe gât păhăruţul de Malaga, ce i s-a oferit.

— Cabinetul de lectură al domnişoarei Chocardelle, spuse mai departe Desroches, se afla în strada Coquenard, la doi paşi de strada Pigalle, unde locuia Maxime. Numita domnişoară Chocardelle locuia într-un apartament mic, spre grădină, despărţit de prăvălie printr-o încăpere

mare şi întunecoasă unde ţinea cărţile. Antonia lăsa grija cabinetului pe seama mătuşii sale…

— Avea încă de pe-atunci o mătuşă? exclamă Malaga. Ei drăcia dracului! Maxime ştia să le potrivească.

— Vai! era mătuşa ei adevărată, continuă Desroches, şi se numea… staţi puţin…

— Ida Bonamy, spuse Bixiou.

— Prin urmare, Antonia, scutită de multe griji datorită acestei mătuşi, se scula târziu, se culca târziu şi nu apărea în magazin decât între orele două şi patru, spuse Desroches. Chiar din primele zile, fu de ajuns prezenţa ei ca să se înghesuie clientela; veniră mai mulţi bătrâni din cartier, între alţii un fost caretaş numit Croizeau. După ce o văzu prin geam pe femeia aceea minunată, fostului caretaş îi trecu prin minte să citească în fiecare zi ziarele în acel salon, şi pilda lui fu urmată de un fost director al vămilor, un anume Denisart, decorat, căruia Croizeau, socotindu-l rival, îi spuse mai târziu:

— Domnule, mi-aţi pricinuit multă frământare!

După aceste vorbe puteţi judeca personajul. Numitul domn Croizeau se întâmplă să aparţină acelui soi de bărbaţi pe care, de la Henry Monnier[11], ar trebui să-l numim specia Coquerel, atât de bine a ştiut acesta să redea în rolul lui Coquerel din *Familia improvizată* vocea piţigăiată, mofturile, ţinuta demodată, privirea ştearsă, umbletul fără prestanţă, aerele afectate, tonul neprietenos. Acest Croizeau spunea: „Poftim, frumoasă doamnă!” întinzându-i Antoniei cu un gest afectat cele zece centime datorate. Doamna Ida Bonamy, mătuşa domnişoarei Chocardelle, află curând prin bucătăreasă că averea fostului caretaş, om de o zgârcenie respingătoare, era evaluată, în cartierul lor unde acesta locuia pe strada Buffault, la patruzeci de mii de franci rentă. La opt zile după

ce se instalase frumoasa posesoare de romane, Cérizet slobozi acest calambur:

— Dumneata îmi dai cărţi cu împrumut, iar eu îţi dau franci[12]…

Câteva zile mai târziu, îi spuse cu un aer plin de înţelesuri:

— Ştiu că acum eşti ocupată, dar va veni şi rândul meu: sunt văduv.

Croizeau venea întotdeauna îmbrăcat cu rufărie fină, cu un frac de culoarea albăstriţei, vestă de tafta, pantalon negru, pantofi cu talpă dublă, înnodaţi cu panglici negre şi scârţâind ca aceia ai unui preot. Îşi ţinea întotdeauna în mână pălăria de paisprezece franci.

— Sunt bătrân şi nu am copii, spunea el domnişoarei câteva zile după vizita lui Cérizet la Maxime. Nu-mi pot suferi rudele colaterale. Sunt toţi nişte ţărănoi, buni să are pământul! Închipuieşte-ţi că am sosit aici din satul meu cu şase franci în buzunar şi că aici mi-am agonisit averea. Nu sunt încrezut… O femeie frumoasă e demnă de mine. Nu e oare mai bine să fii doamna Croizeau pentru câtva timp, decât sluga unui conte timp de un an? Mai curând sau mai târziu, te va părăsi. Şi atunci te vei gândi la mine… Sluga dumitale, frumoasă doamnă!

Toate acestea se coceau pe înfundate. Cea mai neînsemnată galanterie se spunea pe ascuns. Nimeni nu ştia că bătrânelul acesta curăţel o iubea pe Antonia, căci atitudinea prudentă a acestui îndrăgostit în salonul de lectură n-ar fi dat nimic de bănuit unui rival. Timp de două luni, Croizeau se temu de fostul director al vămilor. Dar, pe la mijlocul celei de a treia luni, avu motive să recunoască netemeinicia bănuielilor sale. Croizeau căută un prilej să se apropie de Denisart plecând împreună cu el; apoi îi spuse cu arţag:

— E timp frumos, dom'le!…

La aceste cuvinte, fostul funcţionar răspunse:

— Ca la Austerlitz[13], domnule; am fost şi eu… am fost chiar rănit, crucea[14] o am pentru purtarea mea în acea zi frumoasă…

Şi, din vorbă în vorbă, dintr-una într-alta, se făcu o apropiere între aceste două rămăşiţe ale Imperiului. Croizeau ţinea de Imperiu prin legăturile sale cu surorile lui Napoleon: era caretaşul lor şi le necăjise adesea cu facturile sale. Prin urmare, se dădea drept unul care avusese legături cu familia imperială. Maxime, ştiind de la Antonia de propunerile pe care şi le permitea simpaticul bătrân, căci aşa îl numea mătuşa pe rentier, dori să-l vadă. Declaraţia de război a lui Cérizet avusese darul să-l facă pe acest mare filfizon cu mănuşi galbene să-şi studieze poziţia pe tabla de şah, observând cu atenţie cele mai neînsemnate piese. Deci, în legătură cu acest simpatic bătrân, auzi clopoţelul de alarmă care anunţa o nenorocire. Într-o seară, Maxime se duse în salonul întunecos unde erau aşezate, de jur împrejur, rafturile cu cărţi. După ce-i examină printr-o deschizătură între două draperii verzi pe cei şapte sau opt obişnuiţi ai salonului, scrută cu privirea sufletul bătrânului caretaş, îşi dădu seama de câtă pasiune era în stare şi fu cât se poale de încântat să afle că, în clipa când propriul său capriciu va trece, Antoniei i se vor deschide, când va dori, uşile lăcuite ale unui viitor destul de somptuos.

— Dar celălalt cine e? întrebă el arătând spre bătrânul gras şi arătos decorat cu Legiunea de onoare.

— Un fost director al vămilor.

— Are o siluetă neliniştitoare! spuse Maxime admirând ţinuta stimatului Denisart.

Într-adevăr, fostul militar era drept ca bradul, capul său atrăgea atenţia printr-un păr pudrat şi pomădat aproape la fel cu al celor costumaţi în surugii la balurile mascate. Era ca un fel de căciulă îndesată pe capul lui lunguieţ sub care se contura o

faţă bătrână, cu aspect administrativ şi militar în acelaşi timp, răvăşită de o expresie arogantă destul de asemănătoare cu aceea pe care caricatura a atribuit-o Constituţionalului[15]. Acest fost funcţionar administrativ, de o vârstă, de o culoare a feţei, de o linie a spinării că n-ar fi putut citi nimic fără ochelari, îşi purta respectabilul abdomen cu toată trufia unui bătrân care mai are încă o iubită şi avea la urechi cercei de aur amintind pe aceia ai bătrânului general Montcomet, obişnuitul teatrului Vaudeville. Lui Denisart îi plăcea culoarea albastră: atât pantalonii cât şi redingota lui veche, foarte largi, erau de postav albastru.

— De când vine omul acesta? întrebă Maxime părându-i suspecţi ochelarii bătrânului.

— Oh! chiar de la început, răspunsese Antonia, de aproape două luni…

— Aha! bine; Cérizet a venit abia acum o lună, îşi spuse Maxime… Fă-l să vorbească, îi şopti el Antoniei, vreau să-i aud glasul.

— Aş! spuse ea, va fi foarte greu, nu-mi spune niciodată nimic.

— Atunci de ce vine? întrebă Maxime.

— Dintr-un motiv foarte nostim, răspunse frumoasa Antonia. Mai întâi, are o pasiune, în ciuda celor şaizeci şi nouă de ani ai săi; dar din cauza acestor şaizeci şi nouă de ani are o viaţă de ceasornic. Bătrânul acesta se duce în fiecare zi la orele cinci să mănânce la iubita lui în strada Victoire… Nenorocita de ea! Pleacă de la ea la şase, vine aici să citească toate ziarele timp de patru ceasuri şi se duce înapoi la zece. Nenea Croizeau spune că ştie de ce face aşa domnul Denisart şi îl aprobă; şi, în acul lui, ar face la fel. Aşa încât ştiu ce mă aşteaptă. Dacă ajung vreodată doamna Croizeau, voi fi liberă între şase şi zece.

Maxime căuta în *Almanahul cu 25.000 de adrese* şi găsi acest rând liniştitor:

„Denisart, fost director al vămilor, strada Victoire.”

Nu mai avu nicio grijă. Încetul cu încetul, onorabilii domni Denisart şi Croizeau îşi făcură câteva confidenţe. Nimic nu leagă mai mult pe bărbaţi între ei decât o anumită identitate de păreri în privinţa femeilor. Nenea Croizeau luă masa la aceea pe care o numea „frumoasa domnului Denisart”. Aici trebuie să vă dau o lămurire destul de importantă. Cabinetul de lectură fusese plătit de conte jumătate cu bani gheaţă, jumătate cu poliţe subscrise de numita domnişoară Chocardelle. Când sosi sfertul de oră al lui Rabelais[16], contele nu avu bani. Însă, prima din cele trei poliţe de o mie de franci fu plătită integral de simpaticul caretaş, pe care bătrânul acela ticălos de Denisart îl învăţă să-şi asigure împrumutul obţinând un privilegiu asupra cabinetului de lectură.

— Frumoase lucruri am văzut împreună cu frumoasele astea! spuse Denisart. De aceea, în orice caz, chiar când îmi pierd capul, îmi iau întotdeauna măsurile mele de precauţie când e vorba de femei. Fiinţa aceasta după care mă înnebunesc nu e proprietara mobilelor din apartament, eu sunt proprietarul. Contractul de închiriere al apartamentului este pe numele meu…

— Îl cunoaşteţi pe Maxime, îl consideră pe caretaş foarte naiv! Acest Croizeau putea să plătească cele trei mii de franci fără să capete mult timp absolut nimic, pentru că Maxime se simţea mai nebun ca oricând după Antonia…

— Cred şi eu! spuse La Palférine, este frumoasa Impéria[17] din evul mediu.

— O femeie cu pielea groasă! strigă Malaga, atât de groasă, că se ruinează făcând băi de tărâţe.

— Croizeau, spuse mai departe Desroches, vorbea cu admiraţie de caretaş despre mobilierul luxos pe care îndrăgostitul Denisart îl oferise drept cadru frumoasei sale şi îl descrise ambiţioasei Antonia cu o satanică amabilitate. Erau scrinuri de abanos incrustate cu sidef şi aur, covoare belgiene,

un pat în stilul evului mediu, valorând o mie de scuzi, un orologiu construit de Boulle[18]; apoi, în sufragerie, candelabre în cele patru colţuri, draperii de mătase chinezească, pe care o chinezoaică pictase cu răbdare păsărele şi, în faţa uşilor, paravane montate pe traverse, valorând mai mult decât cele cu două picioare.

— Iată ce ţi-ar trebui, frumoasă doamnă… şi ce aş vrea să-ţi ofer, spunea el la sfârşit. Ştiu bine că m-ai iubi aşa şi aşa, dar, la vârsta mea, te resemnezi. Dă-ţi seama cât de mult te iubesc dacă ţi-am împrumutat o mie de franci. Pot să-ţi mărturisesc că niciodată în viaţa mea n-am făcut acest lucru!

Şi îi întinse cele zece centime datorate pentru şedinţa de citit cu importanţa unui savant care face o demonstraţie.

În seara aceea, la teatrul Variétés, Antonia îi spuse contelui:

— Este totuşi foarte plictisitor să ţii un cabinet de lectură. Nu mă prea încântă situaţia aceasta şi nu întrevăd nicio speranţă să fac avere. Este soarta vreunei văduve, bucuroasă să-şi ducă viaţa de azi pe mâine, sau a unei fete îngrozitor de urâtă care, gătindu-se puţin, speră să pună mâna pe un bărbat.

— Dar asta mi-ai cerut, răspunse contele.

În acel moment, Nucingen, care datora o mie de scuzi, pierduţi în ajun, celui mai celebru dintre „lei”

— Căci, pe atunci, filfizonii cu mănuşi galbene începuseră să se numească „lei” – veni să-i dea banii şi, văzând uimirea lui Maxime, îi spuse:

— *Am primit ei ne oboziţione la reglamaţia acelui trac de Glabaron…*

— Aha! astea sunt mijloacele lor! strigă Maxime, nu sunt prea tari oamenii aceştia…

— *Nu vage nimic,* răspunse bancherul, *blătiţi, căgi ar budea să se atrezeze la alţi degât la mine şi să vă facă rău. Am martor pe aceasdă frumosă*

toamnă că v-am blădit azi, înainte de oboziţionare…

— Regină a trambulinei, spuse La Palférine zâmbind, pierzi rămăşagul.

— Se întâmplase mai de mult, continuă Desroches, când, într-un caz asemănător dar în care debitorul, prea cinstit, speriat de un act de confirmare care trebuia făcut de tribunal, refuzase să-i plătească lui Maxime, noi l-am hărţuit rău de tot pe creditorul opozant provocând numeroase opoziţii, cu scopul de a absorbi suma în cheltuieli…

— Dar ce mai e şi asta? exclamă Malaga, cuvintele acestea îmi sună în ureche ca o limbă necunoscută. Pentru că ţi-a plăcut nisetrul, plăteşte-ţi masa dându-mi lecţii de chiţibuşuri avocăţeşti.

— Ei bine, spuse Desroches, suma împotriva căreia unul dintre creditorii dumitale face opoziţie la unul dintre debitorii dumitale poate să devină obiectul unei opoziţii asemănătoare din partea tuturor creditorilor pe care îi mai ai. Ce face tribunalul în faţa tuturor creditorilor care cer autorizaţie de a se despăgubi?… Împarte în mod legal între toţi suma poprită. Acest partaj, făcut sub ochii justiţiei, se numeşte repartizare. Dacă datorezi zece mii de franci, şi creditorii au poprit prin opoziţie o mie de franci, fiecare din ei primeşte atât la sută din creanţa lui, în virtutea unei repartiţii numite, în termeni judecătoreşti, *marca pentru franc,* adică în proporţie cu suma lor; dar ei nu pot încasa decât prezentând un act legal numit extras din borderoul de clasament, eliberat de grefierul tribunalului. Ştiţi ce reprezintă toată treaba aceasta făcută de judecător şi pregătită de avocaţi? Ei bine, reprezintă multă hârtie timbrată plină de rânduri rare, încurcate, unde cifrele sunt înecate în coloane uneori în întregime albe. Se procedează la scăderea cheltuielilor. Dar, cheltuielile fiind aceleaşi pentru orice sumă

poprită, fie că este vorba de o mie de franci sau de un milion, nu e greu de loc să mănânci, de exemplu, o mie de scuzi, mai ales dacă reuşeşti să faci şi contestaţii.

— Un avocat reuşeşte întotdeauna, spuse Cardot. De câte ori nu s-a întâmplat să mă întrebe unul dintre voi: „Ce-i de mâncare?”

— Reuşeşti mai ales, continuă Desroches, când debitorul te sileşte să înghiţi suma în speze. De aceea creditorii contelui n-au luat nimic şi s-au ales doar cu drumurile pe la avocaţi şi cu demersurile făcute. Ca să fie plătit de un debitor atât de tare cum este contele, un creditor trebuie să se pună într-o situaţie legală extrem de greu de obţinut: anume, să fie în acelaşi timp debitorul şi creditorul său, căci atunci are dreptul, după lege, să opereze confuziunea…

— A debitorului? întrebă Loreta, care asculta cu atenţie această expunere.

— Nu, ci a celor două calităţi de creditor şi de debitor, debitorul urmând să se plătească singur, răspunse Desroches. Naivitatea lui Claparon, care nu inventa decât opoziţii, avu darul să-l liniştească pe conte. Conducând-o pe Antonia acasă de la teatrul Variétés, insistă cu atât mai mult asupra ideii de a vinde cabinetul literar ca să plătească ultimele două mii de franci din preţ, cu cât se temea de ridicolul de a fi comanditat o asemenea afacere. Adoptă, prin urmare, planul Antoniei, care dorea să pătrundă în sferele înalte ale profesiunii ei, să aibă un apartament somptuos, cameristă, caleaşcă şi să se întreacă, de exemplu, cu frumoasa noastră amfitrioană…

— Nu e destul de bine făcută pentru asta, exclamă faimoasa frumuseţe a circului; totuşi, l-a curăţat destul de bine pe tânărul d’Esgrignon!

— Zece zile mai târziu, povesti mai departe Desroches, Croizeau, plin de demnitate, îi vorbea Antoniei cam în aceşti termeni:

— Copila mea, cabinetul dumitale de lectură este o temniţă, te vei îmbolnăvi, gazul îţi va strica ochii; trebuie să ieşi de aici, şi iute. Să profităm de ocazie. Am găsit o doamnă tânără, foarte bucuroasă să cumpere cabinetul dumitale de lectură. Este o femeie ruinată care u mai are altceva de făcut decât să se arunce în apă; ar are patru mii de franci numerar şi e mai bine să-i fructifice ca să poată hrăni şi creşte doi copii…

— Dar ştii că eşti drăguţ, nene Croizeau, spuse Antonia.

— Ei! voi fi şi mai drăguţ, răspunse bătrânul caretaş. Închipuieşte-ţi că bietul domn Denisart are un necaz care l-a îmbolnăvit de gălbinare… Da, l-a atins la ficat, cum se întâmplă cu bătrânii sensibili. Face rău că e atât de sensibil. Chiar i-am spus: „Poţi să fii pasionat, hai! dar sensibil… până aici! te prăpădeşti…” Nu m-aş fi aşteptat, într-adevăr, să văd atâta suferinţă la un om destul de tare, destul de prudent, ca să se retragă în timpul digestiei de la…

— Dar ce s-a întâmplat? întrebă domnişoara Chocardelle.

— Femeiuşcă aia la care am luat masa l-a părăsit brusc, fără multă vorbă… Da, l-a lăsat fără să-l fi anunţat altfel decât printr-o scrisoare plină de greşeli de ortografie.

— Aşa se întâmplă, nene Croizeau, când plictiseşti femeile!…

— E o lecţie, frumoasă doamnă, răspunse mierosul Croizeau. Până una-alta, n-am văzut niciodată vreun om atât de deznădăjduit. Prietenul nostru Denisart nu mai ştie ce-i de sufletul lui, nici nu mai vrea să vadă ceea ce numeşte el teatrul fericirii sale… Într-atât şi-a pierdut capul, încât mi-a propus să cumpăr tot mobilierul Hortensei cu patru mii de franci… Hortensa o cheamă!

— Ce nume frumos, spuse Antonia.

— Da, este numele nurorii lui Napoleon. Eu i-am furnizat caleştile, după cum ştii.

— Bine, voi vedea, spuse şireata Antonia, mai întâi trimite-mi pe tinerica dumitale…

Antonia se duse repede să vadă mobilierul, se întoarse ameţită şi îl ameţi şi pe Maxime printr-un entuziasm de anticar. Chiar în seara aceea, contele consimţi la vânzarea cabinetului de lectură. Aşezământul, se înţelege, era pe numele domnişoarei Chocardelle. Maxime începu să râdă de Croizeau, care îi furniza un cumpărător. E adevărat că asociaţia Maxime şi Chocardelle pierde două mii de franci; dar ce însemnează această pagubă faţă de patru hârtii de câte o mie de franci?… Cum îi spunea contele:

— Patru mii de franci bani gheaţă!… Uneori iscăleşti şi opt mii de franci poliţe ca să-i ai!

Contele se duse a doua zi să vadă şi el mobilierul, având asupra sa cei patru mii de franci. Vânzarea cabinetului se şi făcuse, prin sârguinţa lui Croizeau care împingea la roată; o îmbrobodise pe văduvă, spunea el. Nesinchisindu-se de loc de acest simpatic bătrân, care urma să-şi piardă banii, Maxime vru să transporte imediat tot mobilierul într-un apartament închiriat pe numele doamnei Ida Bonamy, în strada Tronchet, într-o casă nouă. De aceea adusese mai multe camioane mari pentru mutat. Maxime, ameţit din nou de frumuseţea mobilierului, care ar fi valorat, pentru un decorator, şase mii de franci, îl găsi pe nenorocitul bătrân, galben, din cauza gălbenării lui, lângă foc, cu capul înfăşurat în două basmale şi o căciulă de bumbac pe deasupra, încotoşmănat, abătut, neputând vorbi, în sfârşit, atât de doborât, încât contele fu obligat să cheme în ajutor un valet. După ce-i înmână valetului cei patru mii de franci, şi acesta se duse la stăpânul său să aducă o chitanţă, Maxime vru să spună angajaţilor săi să tragă camioanele; atunci auzi un glas care-i răsună în ureche ca o hârâitoare strigându-i:

— Inutil, domnule conte, suntem chit, am să vă dau şase sute treizeci de franci şi cincisprezece

centime!

Şi fu înspăimântat să-l vadă pe Cérizet ieşind din învelişurile lui, ca un fluture din larvă, şi întinzându-i blestematele lui de hârtii, adăugând:

— În nenorocirile mele, am învăţat să joc teatru şi sunt tot atât de bine ca Bouffé[19] în roluri de bătrâni.

— Mă aflu în codrul Bondy[20]! exclamă Maxime.

— Nu, domnule conte, vă aflaţi la domnişoara Hortense, prietena bătrânului lord Dudley, care o ascunde de orice privire; dar ea are prostul gust să mă iubească pe mine, sluga dumneavoastră.

— Dacă am avut vreodată poftă să omor pe cineva, a fost în clipa aceea, îmi spunea contele, dar, ce să fac?! Hortense îmi arăta faţa ei frumoasă, trebuia să râd şi, pentru a-mi păstra superioritatea, îi spusei aruncându-i cei şase sute de franci: „Pentru domnişoara”.

— Maxime din cap până în picioare! strigă La Palférine,

— Cu atât mai mult, cu cât erau banii lui Croizeau, spuse profundul Cardot.

— Maxime avu o satisfacţie, vorbi din nou Desroches, căci Hortense strigă: „Ah! dacă aş fi ştiut că erai tu!…”

— Ce mai încurcătură! strigă Loreta. Ai pierdut, milord, adăugă ea notarului.

Şi aşa a fost plătit tâmplarul căruia îi datora Malaga o sută de scuzi.

Sfârşit

Addenda

Următoarele personaje din *Comedianţi fără s-o ştie* se regăsesc în alte romane sau nuvele ale lui Balzac (în paranteză, numele traducerii în limba română – acolo unde există):

Barbet
Illusions perdues, 1836–1843 (Iluzii pierdute)
L'Envers de l'histoire contemporaine, 1848
Les Petits Bourgeois (neterminată)

Bixiou, Jean-Jacques
La Bourse, 1830
Un Ménage de garçon, 1842
Les Employés ou la Femme supérieure, 1838 (Slujbaşii)
Modeste Mignon, 1844
Splendeurs et misères des courtisanes, 1838 (Strălucirea şi suferinţele curtezanelor)
La Maison Nucingen, 1838 (Banca Nucingen)
La Muse du département, 1837 (Muza departamentului)
La Cousine Bette, 1846 (Verişoara Bette)
Le Député d'Arcis, 1839
Béatrix, 1839 (Béatrix)
Gaudissart II, 1844 (Gaudissart al II-lea)
Les Comédiens sans le savoir, 1846 (Comedianţi fără s-o ştie)
Le Cousin Pons, 1847 (Vărul Pons)

Cardot (notar în Paris)
La Muse du département, 1837 (Muza departamentului)
La Vieille Fille, 1836 (Fata bătrână)
Pierre Grassou, 1839
Les Petits Bourgeois (neterminată)

Le Cousin Pons, 1847 (Vărul Pons)

Cerizet
Illusions perdues, 1836–1843 (Iluzii pierdute)
Splendeurs et misères des courtisanes, 1838 (Strălucirea şi suferinţele curtezanelor)
Les Petits Bourgeois (neterminată)

Chaboisseau
Illusions perdues, 1836–1843 (Iluzii pierdute)
Les Employés ou la Femme supérieure, 1838 (Slujbaşii)

Chocardelle, domnişoara
Béatrix, 1839 (Béatrix)
Un prince de la bohème, 1840
La Cousine Bette, 1846 (Verişoara Bette)
Le Député d'Arcis, 1839

Claparon, Charles
Un Ménage de garçon, 1842
César Birotteau, 1837 (Istoria măririi şi decăderii lui César Birotteau)
Melmoth réconcilié, 1835 (Melmoth împăcat)
La Maison Nucingen, 1838 (Banca Nucingen)
Les Petits Bourgeois (neterminată)

Desroches (fiul)
Un Ménage de garçon, 1842
Le Colonel Chabert, 1835 (Colonelul Chabert)
Un début dans la vie, 1844 (Un debut în viaţă)
La Femme de trente ans, 1834 (Femeia de 30 ani)
L'Interdiction, 1836 (Punerea sub interdicţie)
Les Employés ou la Femme supérieure, 1838 (Slujbaşii)
Illusions perdues, 1836–1843 (Iluzii pierdute)
Splendeurs et misères des courtisanes, 1838 (Strălucirea şi suferinţele curtezanelor)
La Maison Nucingen, 1838 (Banca Nucingen)
Les Petits Bourgeois (neterminată)

Dudley, Lordul
Le Lys dans la vallée, 1836
Histoire des Treize, 1834-1835
Autre étude de femme, 1839-1842
Une fille d'Ève, 1839

Esgrignon, Victurnien, Contele (apoi Marchizul d')
La Vieille Fille, 1836 (Fata bătrână)
Mémoires de deux jeunes mariées, 1842 (Memoriile a două tinere căsătorite)
Les Secrets de la princesse de Cadignan
La Cousine Bette, 1846 (Verişoara Bette)

Estourny, Charles d'
Modeste Mignon, 1844
Splendeurs et misères des courtisanes, 1838 (Strălucirea şi suferinţele curtezanelor)

Hortense
Le Député d'Arcis, 1839

La Palferine, Contele de
Un prince de la bohème, 1840
La Cousine Bette, 1846 (Verişoara Bette)
Béatrix, 1839 (Béatrix)
La Fausse maîtresse, 1842

Lousteau, Etienne
Illusions perdues, 1836–1843 (Iluzii pierdute)
Un Ménage de garçon, 1842
Splendeurs et misères des courtisanes, 1838 (Strălucirea şi suferinţele curtezanelor)
Une fille d'Ève, 1839
Béatrix, 1839 (Béatrix)
La Muse du département, 1837 (Muza departamentului)
La Cousine Bette, 1846 (Verişoara Bette)
Un prince de la bohème, 1840

Les Petits Bourgeois (neterminată)
Les Comédiens sans le savoir, 1846 (Comedianţi fără s-o ştie)

Montcornet, Mareşal şi Conte de
La Paix du ménage, 1830
Illusions perdues, 1836–1843 (Iluzii pierdute)
Splendeurs et misères des courtisanes, 1838 (Strălucirea şi suferinţele curtezanelor)
Les Paysans, 1854 (neterminată)
La Cousine Bette, 1846 (Verişoara Bette)

Nathan, Raoul
Illusions perdues, 1836–1843 (Iluzii pierdute)
Splendeurs et misères des courtisanes, 1838 (Strălucirea şi suferinţele curtezanelor)
Les Secrets de la princesse de Cadignan
Une fille d'Ève, 1839
Mémoires de deux jeunes mariées, 1842 (Memoriile a două tinere căsătorite)
L'Envers de l'histoire contemporaine, 1848
La Muse du département, 1837 (Muza departamentului)
Un prince de la bohème, 1840
Les Comédiens sans le savoir, 1846 (Comedianţi fără s-o ştie)

Nucingen, Baronul **Frederic de**
La Maison Nucingen, 1838 (Banca Nucingen)
Le Père Goriot, 1835 (Moş Goriot)
Pierrette,1840
César Birotteau, 1837 (Istoria măririi şi decăderii lui César Birotteau)
Illusions perdues, 1836–1843 (Iluzii pierdute)
Splendeurs et misères des courtisanes, 1838 (Strălucirea şi suferinţele curtezanelor)
Autre étude de femme, 1839-1842
Les Secrets de la princesse de Cadignan
La Cousine Bette, 1846 (Verişoara Bette)

La Muse du département, 1837 (Muza departamentului)
Les Comédiens sans le savoir, 1846 (Comedianţi fără s-o ştie)

Samanon
Illusions perdues, 1836–1843 (Iluzii pierdute)
Les Employés ou la Femme supérieure, 1838 (Slujbaşii)
La Cousine Bette, 1846 (Verişoara Bette)

Trailles, Contele **Maxime de**
César Birotteau, 1837 (Istoria măririi şi decăderii lui César Birotteau)
Le Père Goriot, 1835 (Moş Goriot)
Gobseck, 1830 (Cămătarul)
Ursule Mirouët, 1842 (Ursule Mirouët)
Le Député d'Arcis, 1839
Les Secrets de la princesse de Cadignan
La Cousine Bette, 1846 (Verişoara Bette)
Béatrix, 1839 (Béatrix)
Les Comédiens sans le savoir, 1846 (Comedianţi fără s-o ştie)

Turquet, Marguerite
La Fausse maîtresse, 1842
La Muse du département, 1837 (Muza departamentului)
La Cousine Bette, 1846 (Verişoara Bette)

---

[1] *Un om de afaceri* – a apărut pentru prima oară în *Le Siècle,* la 10 septembrie 1845, sub titlul de *Şireteniile unui creditor.*

[2] *loreta* – numele dat de scriitorul francez Nestor Roqueplan, în 1840, femeilor uşoare, care veneau să locuiască în vremea aceea în cartierul nou din spatele bisericii Notre-Dame de Lorette.

[3] *Aspasia* – celebră curtezană din Milet (secolul al V-lea î.e.n.),

[4] *scene din Clichy* – pe strada *Clichy* era instalată, din 1827, închisoarea pentru datornicii insolvabili.

[5] *puntea măgarului… puntea suspinelor* – locuţiunea *pont aux ânes* se întrebuinţează când e vorba de un lucru elementar, de o problemă care nu-i sperie decât pe ignoranţi; *ponte dei sospiri* este celebrul pod care uneşte două clădiri din Veneţia şi peste care treceau condamnaţii.

[6] *un oarecare Claparon* – portretul detaliat şi moravurile de escroc vulgar ale acestui personaj se află descrise în romanul *César Birotteau* unde Claparon este omul de paie al bancherului du Tillet şi contribuie la falimentul lui César Birotteau.

[7] *Restauraţia* – epoca dintre 1814 şi 1830, timp în care, cu ajutorul armatelor străine, a avut loc în Franţa restaurarea dinastiei Bourbonilor.

[8] *In petto* – pe ascuns (l. it.).

[9] *cercam să-mi înapoieze o perie de dinţi* – în povestirea lui Balzac *Un prinţ al Boemiei,* La Palférine o face cunoscută pe Antonia, care-l părăsise, trimiţându-i nu o scrisoare disperată, ci una în care-i cerea… peria de dinţi; despre paradoxul şi cinismul acestei scrisori s-a vorbit mult în anumite cercuri pariziene.

[10] *Talleyrand – Charles-Maurice de Talleyrand-Périgord,* prinţ de *Bénévent* (1754—1838), diplomat francez capabil, dar fără scrupule, a servit toate regimurile din prima jumătate a secolului al XIX-lea, începând cu republica revoluţionară şi sfârşind cu monarhia casei de Orléans; Napoleon I l-a făcut prinţ.

[11] *HenryMonnier – Henry-Bonaventure Monnier* (1805—1877) este în primul rând creatorul tipului lui Joseph Prudhomme, întruchipare a burghezului din vremea lui Ludovic-Filip; l-a popularizat prin caricaturi, pe scenă şi prin scrierea *Memoriile lui Joseph Prudhomme* (1853).

[12] Joc de cuvinte intraductibil. Cuvântul *livre* înseamnă carte, dar şi *livre* (veche monedă franceză).

[13] *Ca laAusterlitz* – dimineaţa bătăliei de la Austerlitz (2 decembrie 1805), în care Napoleon I a învins pe împăratul Austriei şi pe ţar, a fost luminată de un soare puternic, în ciuda anotimpului;

„soarele de la Austerlitz” a ajuns astfel să se confunde cu victoria de la Austerlitz.

[14] *crucea sfântului Ludovic* – decoraţie instituită de Ludovic al XIV-lea, în 1693, pentru a recompensa serviciile de ordin militar; era însoţită şi de o mare sumă de bani.

[15] *Constituţionalul* – ziar întemeiat în 1814 de foşti revoluţionari şi devenit, în timpul Restauraţiei, ziarul de opoziţie al burgheziei liberale oportuniste.

[16] *sfertul de oră al lui Rabelais* – momentul când trebuie să achiţi o notă de plată. Se zice că Rabelais, aflându-se la Lyon şi neavând cu ce să-şi plătească hangiul, a lăsat la vedere în camera sa mai multe pacheţele pe care scria: *otravă pentru rege, otravă pentru regină, otravă pentru prinţul moştenitor*; hangiul, speriat, a chemat jandarmeria, care l-a dus pe sus (şi pe gratis) pe scriitor la Paris; acolo Rabelais i-a povestit păţania sa regelui, care a făcut mult haz.

[17] *Impéria* – celebră curtezană medievală.

[18] *Boulle* – arhitect, pictor şi sculptor, *André-Charles Boul le* (1642—1732) a fost cunoscut mai ales pentru mobilele şi cutiile de lemn incrustate cu fileturi.

[19] *Bouffé* – actor comic (născut în 1800) care a repurtat mari succese pe lângă publicul parizian, datorită dibăciei cu care se grima şi naturaleţei cu care juca.

[20] *codrul Bondy* – pădure din Franţa cunoscută în Evul Mediu ca ascunziş al tâlharilor de drumul mare.

Table of Contents

UN OM DE AFACERI 5
Addenda 28
[1] 32
[2] 32
[3] 32
[4] 33
[5] 33
[6] 33
[7] 33
[8] 33
[9] 33
[10] 33
[11] 33
[12] 33
[13] 33
[14] 34
[15] 34
[16] 34
[17] 34
[18] 34
[19] 34
[20] 34